

Κώστας Κάππος, *Ταξική διάρθρωση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας*, εκδ. Αλήθεια, 2004

Το ζήτημα της ταξικής διάρθρωσης της κοινωνίας, επειδή είναι από τα πιο κεφαλαιώδη ζητήματα της ταξικής αντιπαράθεσης, έχει συσκοτιστεί σε μεγάλο βαθμό από τους ιδεολόγους της άρχουσας τάξης. Επειδή ο καθορισμός των τάξεων,

στρωμάτων, κοινωνικών κατηγοριών είναι στην ουσία ο καθορισμός της σχέσης τους με το ισχύον σύστημα, με κριτήριο αν ωφελούνται ή ζημιώνονται, αν απελευθερώνονται ή δεσμεύονται απ' αυτό το σύστημα, εύλογο είναι οι κρατούντες να ενσπεύρουν

την ιδεολογική σύγχυση, να επιχειρούν να παρουσιάσουν τα συμφέροντά τους ως συμφέροντα ολόκληρης της κοινωνίας, και τα άμεσα και μακροπρόθεσμα, δίκαια, συμφέροντα και αιτήματα άλλων κοινωνικών ομάδων ως αντικοινωνικά, ως στρεφόμενα εναντίον των συμφερόντων της κοινωνίας.

Ο Κ. Κάππος επισημαίνει τις αντιεπισημονικές μεθοδεύσεις στον καθορισμό της κοινωνικής διάρθρωσης από τους ιδεολογικούς εκπροσώπους της άρχουσας τάξης.

Από τη μια μεριά, διαιρούν την κοινωνία με ακραία υποκειμενικά κριτήρια, όπως η αντίληψη ότι ο καθένας ανήκει στην τάξη που νομίζει ότι ανήκει, η καταναλωτική αυτή λήψη και η υιοθέτησή της, ασχέτως του βαθμού που ο καθένας την υλοποιεί στην πράξη κ.ο.κ.

Από την άλλη, η ταξική διαίρεση γίνεται με ορισμένα αντικειμενικά κριτήρια, όπως: το επάγγελμα, οι σπουδές, το κοινωνικό κύρος, το εισόδημα, το ύψος και ο τρόπος καταβολής του, ο χειρωνακτικός ή διανοητικός χαρακτήρας της εργασίας, η εργασία στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα κ.ά. Τα κριτήρια αυτά είναι αντικειμενικά, αποτελούν όμως δευτερεύον και όχι το κύριο κριτήριο της σχέσης με το κοινωνικό σύστημα. Ο Κ. Κάππος, χωρίς να αγνοεί και να παραθεωρεί αυτά τα στοιχεία, προτάσσει τη θεμελιώδη μαρξιστική θέση ότι το καθοριστικό στοιχείο για τον καθορισμό της θέσης ενός ανθρώπου σε μιαν κοινωνία και των συμφερόντων που απορρέουν απ' αυτή τη θέση είναι η σχέση του με τα μέσα παραγωγής. Για παράδειγμα, όσοι ανήκουν στη διανοήση δεν έχουν την ίδια θέση στην κοινωνία ούτε τα ίδια συμφέροντα.

Βεβαίως, η διανοήση αποτελείται από άτομα που έχουν ως κοινό γνώρισμα την ανώτερη εκπαίδευση, την ειδικευση και την πνευματική εργασία σε διάφορους τομείς

κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας. Αυτό είναι το κοινό στοιχείο που τους ενοποιεί και που κατάλληλα χειραγωγούμενο ή αιθόρμητα παραιοούμενο μπορεί να τους δημιουργεί κοινή ταξική συνείδηση.

Ο καθοριστικός όμως παράγοντας για τον προσδιορισμό της κοινωνικής θέσης τους δεν είναι το στοιχείο της γνώσης που τους χαρακτηρίζει, αλλά η σχέση τους με τα μέσα παραγωγής. Με βάση αυτό το κριτήριο η διανοήση δεν είναι μια ενιαία κοινωνική ομάδα, αλλά ένα διαταξικό στρώμα, που τα τμήματά του δεν έχουν απλώς διαφορετικά, αλλά και διαμετρικά αντίθετα συμφέροντα.

Συγκεκριμένα: ένας οικονομολόγος που κατέχει διευθυντική θέση σε μια καπιταλιστική επιχείρηση, ή στον μηχανισμό του αστικού κράτους, τυπικά μεν είναι μισθωτός διανοούμενος, στην πραγματικότητα όμως ανήκει στην αστική τάξη.

Ένας οικονομολόγος που είναι προϊστάμενος τμήματος κατέχει ενδιάμεση θέση και ανήκει στα λεγόμενα νέα μισθωτά μεσαία στρώματα. Μπορεί, ακόμη, ένας οικονομολόγος να δημιουργήσει μια δική του επιχείρηση, να δουλεύει για δικό του λογαριασμό. Αυτός ο οικονομολόγος ανήκει στα παλαιά μεσαία στρώματα της πόλης.

Τέλος, ένας οικονομολόγος μπορεί να είναι απλός υπάλληλος σε μια ιδιωτική επιχείρηση ή στον κρατικό τομέα, με εκτελεστικό ρόλο και απολαβές παρόμοιες με εκείνες ενός απλού εργαζομένου. Αυτός ο επιστήμονας ανήκει στην εργατική τάξη, της οποίας αποτελεί και ιδιαίτερο στρώμα. Το κύμα της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης στη σύγχρονη εποχή, η διεύρυνση της διανοητικής εργασίας και αντίστοιχα η υποχώρηση της χειρωνακτικής εργασίας, αλλά και η συνεχής διεξόδυση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στις κοινωνι-

κές υπηρεσίες, στη σφαίρα της επιστήμης και του πολιτισμού, αυξάνουν διαρκώς την τάση και την ανάγκη για την «παραγωγή» εργαζόμενων διανοούμενων, που με ιδιομορφίες και ιδιαιτερότητες έχουν βασικά την ίδια κοινωνική θέση με τους εργάτες και τους υπαλλήλους, εντάσσονται, δηλαδή, στην εργατική τάξη.

Επομένως, έμπρακτα αποδεικνύεται η επάρκεια της μαρξιστικής προσέγγισης στην ακριβή και αντικειμενική απόδοση της διάρθρωσης της σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας, εγχείρημα ιδιαίτερα δύσκολο και λόγω της αναπτυσσόμενης πολυπλοκότητας της σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας, αλλά και λόγω της συστηματικής προσπάθειας των ιδεολογικών και πολιτικών εκπροσώπων της άρχουσας τάξης να συσκοτίσουν την ταξική πραγματικότητα και να στρέψουν ορισμένα τμήματα των εργαζομένων εναντίον άλλων τμημάτων εργαζομένων και να τα αποπροσανατολίσουν από τον πραγματικό κοινωνικό τους αντίπαλο, την αστική τάξη. Στην επιχείρηση αυτή βέβαια συνάδει και η ενδημούσα πλέον προσπάθεια υποβάθμισης της μαρξιστικής ανάλυσης, που δεν αντιμετωπίζεται ως μια μορφή επιστημονικής ανάλυσης αλλά, στην καλύτερη περίπτωση, ως μια απλουστευτική και δογματική θεωρητική προσπάθεια (υπάρχουν βέβαια και τέτοια φαινόμενα).

Η μακριά και συστηματική ενασχόληση του Κ. Κόππου με τα κοινωνιολογικά ζητήματα της ταξικής διάρθρωσης και της πολιτικής σημασίας της (βλ. Εισαγωγή, σ. 10) προσδίδει εγκυρότητα και εμπειρικό βάρος στη διαπραγμάτευση του θέματός του, αλλά έχει και ιδιαίτερη βαρύτητα και επικαιρότητα.

Το θέμα της ταξικής διάρθρωσης πάντοτε έχει επικαιρότητα, γιατί είναι η αντικειμενική βάση για τη χάραξη της πορείας και της στρατηγικής του εργατικού κινήμα-

τος και των πολιτικών δυνάμεων που, μέσα από την πολυχρωμία τους, το εκπροσωπούν. Σήμερα όμως αποκτά μια ιδιαίτερη αναγκαιότητα λόγω της πλημμύρας των εξελίξεων και της αυξουσας συνθετοποίησης του κοινωνικού και πολιτικού, που δυσχεραίνουν αλλά και, επομένως, καθιστούν επιτακτικότερη την ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων, όπως: η εξέλιξη των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, η κοινωνική διάρθρωση, ο ρόλος του κράτους, οι ιδιωτικοποιήσεις, η παγκοσμιοποίηση, ιδιόμορφα κοινωνικοπολιτικά μορφώματα που προέκυψαν στην τέως Σοβιετική Ένωση, στη Λ.Δ. της Κίνας, η πρόκληση νέων εργασιακών σχέσεων που περιπλέκουν περισσότερο το από τη φύση του σύνθετο ζήτημα της κοινωνικής διάρθρωσης.

Η ανάλυση επομένως της καπιταλιστικής κοινωνίας και της διάρθρωσής της σ' ένα σύνθετο και ρευστό ιστορικό πλαίσιο αποκτά ιδιαίτερη αξία. Γι' αυτό και τα θεωρητικά εγχειρήματα μαρξιστικής ανάλυσης αυτών των φαινομένων, και μάλιστα με εγκυρότητα, δημιουργικό πνεύμα, και η αναλυτική υπεροχή (όπως καταφαίνεται, επί παραδείγματι, από τη μαρξιστική ανάλυση της κοινωνικής κατηγορίας «διάνοηση»), έχουν ιδιαίτερη επιστημονική και πολιτική αξία και αποδεικνύουν ότι ο μαρξισμός, όταν χρησιμοποιείται με γνώση και δημιουργικότητα (όπως προσιδιάζει, εξάλλου, στο πνεύμα του, αφού ο Μαρξ δεν ήταν «μαρξιστής»), δεν είναι μια ξεπερασμένη θεωρητική υπόθεση, αλλά έγκυρη και ικανή να αναλύει τα πιο σύνθετα κοινωνικά φαινόμενα με αντικειμενικό τρόπο, άρα και συμφέροντα για τα υποτελή κοινωνικά στρώματα, αφού προσδιορίζει την κοινωνική θέση τους, τις αντικειμενικές προοπτικές τους και τους τρόπους πραγμάτωσής τους.

Σοβαρή συμβολή της ανάλυσης του Κ.

Κάππου αποτελεί και η συγκεκριμένη ανάλυση της σύγχρονης ελληνικής καπιταλιστικής κοινωνίας: Ο προσδιορισμός, δηλαδή, των κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων που τη συγκροτούν, τα κριτήρια οριοθέτησής τους, ο εντοπισμός των νέων φαινομένων στην κοινωνική διάρθρωση, ο προσδιορισμός των ποσοτικών ορίων των διαφόρων τάξεων και στρωμάτων, ο εντοπισμός νέων χαρακτηριστικών τους παράλληλα με τα πάγια και δομικά.

Η ανάλυση αυτή είναι το ζητούμενο της θεωρητικής, γιατί η δεύτερη δίνει τα γενικά κριτήρια βάσει των οποίων η πρώτη δίνει τη συγκεκριμένη ανάλυση, που αυτή κυρίως ενδιαφέρει το κίνημα, για να καθορίσει τους διεκδικητικούς και τους πολιτικούς στόχους του. Η διαπίστωση, επί παραδείγματι, ότι το ποσοστό της μισθωτής εργασίας αυξάνεται στον ΟΕΠ, όπως όμως εντείνεται και η διαστρωμάτωσή τους, είναι υψηλής αξίας όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά και σε πρακτικό κοινωνικό και πολιτικό.

Η συγκεκριμένη ανάλυση της τάξικής διάρθρωσης της ελληνικής καπιταλιστικής κοινωνίας έχει ιδιαίτερη αξία και για έναν άλλο λόγο. Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ), που συλλέγει και ταξινομεί τα στοιχεία, χρησιμοποιεί κατηγο-

ρίες ταξινόμησης, όπως «μισθωτοί», που συσκοτίζουν την κοινωνική πραγματικότητα, αφού η έννοια «μισθωτός» έχει διαταξικό χαρακτήρα και περιλαμβάνει όχι μόνο μισθωτούς εργαζομένους, αλλά και άλλους που ανήκουν στα νέα μεσαία στρώματα, αλλά και στην αστική τάξη. Έτσι, ένας ερευνητής (μαρξιστής, εν προκειμένω), ο οποίος διαφωνεί με την επιστημονική βάση αυτής της ταξινόμησης, πρέπει να υποβάλει σε προσεκτική δευτερογενή επεξεργασία και ανατοποθέτηση αυτό το στατιστικό υλικό.

Παρά την αναμφισβήτητη χρησιμότητά της, δεν θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι η μελέτη του Κ. Κάππου δεν έχει σημεία που χρειάζονται ενδελεχέστερη ανάλυση και εξέταση.

Τέτοια θέματα είναι, για παράδειγμα, το ζήτημα των νέων μεσαίων στρωμάτων, η διεύρυνση των ορίων της εργατικής τάξης, αλλά και η διευρυνόμενη στρωματοποίησή της και η ιδεολογική σημασία αυτής της διεύρυνσης, ο ρόλος της εργατικής τάξης, η επιστημονική απόδειξη του ρόλου της, χωρίς μηχανιστικές αναγωγές στην παραγωγική βάση πριν την εργασιακή διαδικασία, ο ρόλος της διανόησης κ.ά.

Δημήτρης Γρηγορόπουλος